

ZÁKLADY DNEŠNEJ EURÓPY BOLI UKOVANÉ V UDALOSTIACH POSLEDNEJ ĽADOVEJ DOBY

VEĽKÝ CHLAD (OKOLO ROKU 21000 PRED N. L.)

V KONTEXTE

TÉMA

Klimatické zmeny

PREDTÝM

Pred asi 2,58 milióna r. Začína sa pleistocén, v ktorom sa striedajú ľadové doby.

Pred asi 200 000 r. Objavuje sa druh *Homo sapiens*.

POTOM

Okolo r. 9700 pred n. l.

Pleistocén sa končí, začína sa holocén s dnešným pomerne teplým a stálym podnebím.

Okolo r. 9000 – 8000 pred n. l.

Na Blízkom východe sa začína rozvíjať poľnohospodárstvo.

Okolo r. 5000 pred n. l.

Hladiny morí dosahujú takmer dnešnú úroveň; nízko položené pevniny zaplavuje more.

Okolo r. 2000 pred n. l.

Predpokladá sa, že na Wrangelovom ostrove v Rusku vymierajú posledné mamuty.

Následkom posunov v polohe a orientácii Zeme vzhľadom na Slnko dochádza ku **klimatickým zmenám**.

Veľký chlad zväčšuje ľadovú pokrývku, hladiny morí klesajú.

Nastáva zmena habitatov a mení sa aj škála rastlinných a živočíšnych druhov, ktoré prežívajú.

Živočíchy a ľudia osídľujú **novovynorenú nízko položenú pevninu**, kde ostanú izolovaní po opätovnom vzostupe morskej hladiny.

Ľudské skupiny čelia **novým príležitostiam** a obmedzeniam.

Vedci si len nedávno začali uvedomovať, ako obojsmerný vzťah, ktorý existuje medzi ľuďmi a životným prostredím, ovplyvnil vývoj našich spoločností. Ľudia sa vyvinuli počas poslednej ľadovej doby a zažívali pravidelné zmeny medzi veľmi chladnými klimatickými podmienkami (glaciálami) a teplejšími obdobiami (interglaciálami), ktoré sa

väčšmi podobajú tým dnešným. Ku koncu ľadovej doby však boli tieto zmeny výraznejšie a prichádzali v kratších intervaloch, čo vyvrcholilo okolo roku 21000 pred n. l. tzv. „veľkým chladom“ – obdobím intenzívneho mrazu, známym ako posledné ľadovcové maximum. Ľudia a zvieratá žijúce v severných oblastiach vyhynuli alebo ustúpili na juh, pretože ľadová

Pozri: Príchod prvých ľudí do Austrálie 20 – 21 ■ Jaskynné maľby v Altamire 22 – 27 ■ Osada Çatal Hüyük 30 – 31
 ■ Chammurapiho zákonník 36 – 37

Celý mamut bol v roku 1900 odkrytý na Sibíri v Rusku – prvý kompletný exemplár, aký sa doteraz našiel. Odliatok je vystavený v Prírodovednom múzeu v Petrohrade.

pokrývka sa rozšírila až po južné Anglicko. Zamrzlo také obrovské množstvo morskej vody, že hladina morí klesla a odkryla nízko položenú pevninu, ako je Beringia, kontinentálny šelf, ktorý spája Severnú Ameriku a Áziu, a vytvorila sa cesta, po ktorej sa ľudia prvýkrát dostali na americké kontinenty.

Stúpajúca teplota

Teploty napokon opäť stúpili a dnešná relatívne teplá a stabilná klíma sa ustálila okolo roku 7000 pred n. l. Ľadová pokrývka sa roztopila a dvíhajúca sa hladina morí oddelila Euráziu od Ameriky, zmenila juhovýchodnú Áziu na súostrovie a z polostrovov ako Japonsko a Británia vytvorila ostrovy, čím izolovala mnohé skupiny ľudí. Dopad na ekosystémy bol obzvlášť závažný pre veľké zvieratá, známe ako megafauna, napríklad pre mamuty. Otvorené glaciálne trávnaté stepi (tzv. mamutie stepi), v ktorých sa im darilo, na celom svete nahradili rozširujúce sa lesy a kombinácia zmeny životného

prostredia a ľudského lovu zapríčinila vyhynutie mnohých druhov (vymieranie v pleistocéne).

Lesy a mokrade nového postglaciálneho sveta ponúkali ľuďom veľa nových príležitostí. Lovili veľké lesné zvieratá, ako sú jelene a diviaky, a tiež menšie cicavce ako králiky, a našli zároveň celý rad vodných a pobrežných zdrojov potravy. Dôležitými základnými potravinami sa stali migrujúce ryby ako losos, morské cicavce ako tuleň, mäkkýše, sezónne voľne žijúce vtáctvo a pestrá škála ovocia, hľúz, orechov a semien.

Spôsob života sa mení

V oblastiach, ktoré boli obzvlášť bohaté na prírodné zdroje, sa ľudské skupiny možno neusadili na jednom mieste, ale vysielali malé skupiny hľadačov potravy ďalej, aby sa zamerali na špecifické zdroje. Natufiánske komunity vo východnom Stredomorí boli napríklad schopné využívať bohaté porasty divorastúcich obilnín na Blízkom východe. Niektoré skupiny začali svoje prostredie

“

Len málo ľudí niekedy žilo vo svete takých extrémnych klimatických a environmentálnych zmien.

Brian Fagan
 expert na ľudskú prehistóriu

“

meniť. Vypalovali vegetáciu a vytínali stromy, aby podporili prosperitu preferovaných rastlinných a živočíšnych druhov. Začali si vberať a starať sa o výnosné typy rastlín a siali semená obľúbených druhov. Zároveň domestikovali niektoré zvieratá. Táto manipulácia viedla k čoraz väčšej závislosti týchto druhov od činnosti človeka a k rozvoju poľnohospodárstva – radikálnej zmene v spôsobe života ľudí. ■

Ľadové vzorky a životné prostredia v minulosti

Paleoklimatológovia skúmajú elementárne zloženie sedimentov z oceánskeho dna, aby pochopili, ako sa v minulosti menila klíma. Drobné morské živočíchy, známe ako dierkavce (foraminifery), absorbujú z morskej vody dva rôzne izotopy kyslíka – kyslík-16 (^{16}O) a kyslík-18 (^{18}O). Keďže ^{16}O je z nich ľahší, rýchlejšie sa vyparuje do vzduchu, ale počas teplejších období padá ako dážď a odtieká späť do mora. Takže ^{16}O a ^{18}O sa nachádzajú v morskej vode a objavujú sa aj v schrán-

kach dierkavcov približne v rovnakých pomeroch. V chladných podmienkach sa však väčšina odpareného ^{16}O nevracia do oceánu, ale zamrzne na ľad, takže morská voda obsahuje viac ^{18}O ako ^{16}O . Keď dierkavce uhynú, ich schránky klesnú na dno oceánu a časom sa nahromadia. Paleoklimatológovia výtajú do oceánskeho dna a odoberajú vzorky sedimentu, aby skúmali meniace sa pomery ^{16}O a ^{18}O v rôznych vrstvách a zistili, ako sa klíma menila v priebehu času.

ŽIADOSTIVOSŤ JE KOREŇOM UTRPENIA

VZNIK BUDHIZMU (OKOLO R. 500 PRED N. L.)

V KONTEXTE

TÉMA
Šírenie budhizmu

PREDTÝM

1200 pred n. l. V severnej a strednej Indii sa rozširuje védská (alias árijská) kultúra.

1200 – 800 pred n. l. Ústne védске tradície sú zapísané v sanskrite ako Védy.

Okolo r. 600 pred n. l. Vznikajú mahádžanapady, 16 súperiach štátnych útvarov védskej Indie.

POTOM

322 pred n. l. Čandragupta Maurja zakladá Maurjskú ríšu.

3. stor. pred n. l. Srí Lanka konvertuje na budhizmus.

185 pred n. l. Zaniká Maurijská ríša.

1. stor. n. l. Budhizmus preniká do Číny a Japonska.

7. stor. Budhistickí misionári sú pozvaní, aby založili kláštor v Tibete.

Siddhártha (Budha) odmieta materiálny spôsob života a hlása vlastnú filozofiu.

Ašóka dobýja Indiu a zjednocuje ríšu.

Ašóka **vyhlasuje budhizmus za štátne náboženstvo** a rozširuje ho po južnej a východnej Ázii.

Po páde Maurjskej ríše **budhizmus v Indii upadá.**

Budhizmus prekvitá na Srí Lanke, v juhovýchodnej Ázii, Číne, Japonsku, Tibete a strednej Ázii.

Siddhártha Gautama, známy ako Budha, sa narodil okolo roku 623, teda na konci védského obdobia (1800 – 600 pred n. l.) v Kapilavastu, hlavnom meste krajiny ležiacej na úpätí Himalájí. V kastovom systéme boli najvyššie postavení brahmani (kňazi) a kšantrijovia (elitní bojovníci), práve do tejto druhej kasty sa narodil Siddhártha.

India bola v tom čase kvasom siek a nových ideológií, pričom

niektoré z nich zastávali filozofiu zriekajúcu sa materiálneho sveta. Siddhártha rozvinul podobnú filozofiu založenú na mystickom hinduizme, zároveň však odmietal čoraz prísnejšie obmedzenia védskych rituálov a dedičnú poslušnosť voči brahmanom. vzdal sa hmotného majetku a hľadal, až napokon našiel osvietenie a stal sa Budhom. Kázal v severovýchodnej Indii a založil sanghu – budhistický kláštorný rád, ktorý pokračoval v jeho učení.

Pozri: Dobyvačné ťaženie Alexandra Veľkého 52 – 53 ■ Zánik civilizácie údolia Indusu 70 ■ Stavba Angkór Vat 108 – 109 ■ Víťazstvá Akbara Veľkého 170 – 171

Keďže odlúčenie
je v tomto svete
nevyhnutné, nie je lepšie
odlúčiť sa dobrovoľne
v mene viery?

Siddhártha Gautama

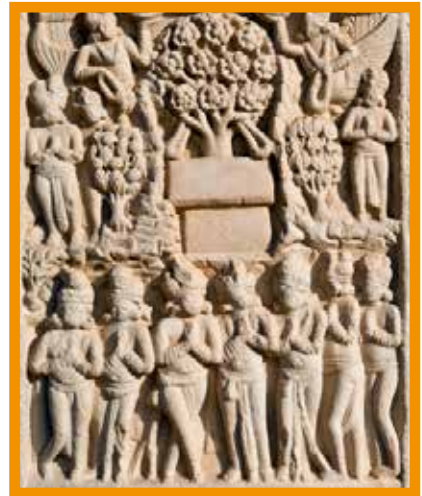

Nasledujúce dve až tri storočia zostal budhizmus jednou z niekoľkých menších siekt, ale za maurjského kráľa Ašóku Veľkého (304 – 232 pred n. l.) sa stal indickým štátnym náboženstvom. Ašóka spočiatku pokračoval v krvavom dobývaní, ale okolo roku 261 pred n. l. zmenil názor, prijal nový model kráľovskej hodnosti a náboženskú filozofiu založenú na princípoch tolerancie a nená-

silia. Kráľ rozšíril maurjský vplyv a jeho budhizmus pôsobil ako mocná zjednocujúca sila, ktorá s výnimkou južného cípu úspešne spojila celú Indiu do impéria s 30 miliónmi obyvateľov.

Svetové náboženstvo

Po ustanovení budhizmu ako štátneho náboženstva Ašóka zakladal kláštory a podporoval vzdelanosť. Do každého kúta subkontinentu a do zahraničia (Grécka, Sýrie a Egypta) vyslal budhistických misionárov. Jeho misie spočiatku šírili budhizmus medzi privilegovanými vrstvami, náboženstvo sa však zakorenilo na všetkých úrovniach spoločnosti na Srí Lanke, v juhovýchodnej Ázii, indo-gréckych kráľovstvách pozdĺž Hodvábnej cesty (v dnešnom Pakistane a Afganistane) a neskôr v Číne, Japonsku a Tibete. Vo svojom rodisku v Indii začal budhizmus upadať po Ašókovskej smrti v roku 232 pred n. l., čo ovplyvnilo oživenie hinduizmu a potom príchod islamu. Mimo Indie však jeho tradícia a učenie prekvitali a rozvinu-

Kamenné reliéfy zobrazujúce život Budhu zdobia brány Veľkej stúpy v Sánči postavenej na príkaz cisára Ašóku v 3. storočí pred n. l.

li sa do viacerých smerov vrátane zen-budhizmu, théravády alebo hínajány, mahájány a vadžrajány.

Budhizmus je prvé náboženstvo, ktoré sa rozšírilo ďaleko za hranice spoločnosti, v ktorej vzniklo, teda prvé „svetové náboženstvo“, a zároveň jedno z najstarších – praktizuje sa od 6. storočia pred n. l. ■

Budha

Životný príbeh Siddhárthu Gautamu je zahalený mýtmi a legendami, ktoré okolo neho vznikli. Rôzne tradičné zdroje uvádzajú rôzne dátumy jeho narodenia a smrti, ale mnohé sa zhodujú na rokoch 563 – 483 pred n. l. Siddhártha sa podľa legendy zázračne zrodil z boku svojej matky a bol vychovaný v luxuse v paláci svojho otca, kráľa Šuddhódanu Gautamu, vodcu kmeňa Šákjov.

Keď mal 29 rokov, zavrhol luxusný život, opustil manželku a dieťa a vzdal sa materiálnych vecí, aby prostredníctvom askézy hľadal osvietenie. Po šiestich

rokoch putovania a meditovania dosiahol osvietenie a stal sa Budhom, ale namiesto vstúpenia do nirvány, transcendentného stavu, ktorý je cieľom budhizmu, sa rozhodol zostať a hlásať svoje nové poslanstvo – *dharmu*.

Budhovi nasledovníci vytvorili spoločenstvo mníchov – *sanghu*, on sám pokračoval v službe až do svojej smrti vo veku 80 rokov. Na svojich učeníkov naliehal, aby nasledovali *dharmu*, a radil im: „Všetky formácie sú pomínutelné. Usilujte sa horlivo.“

BRITÁNIA NIKDY PREDTÝM NEZAKÚSILA TAKÝTO TEROR

VIKINSKÝ NÁJAZD NA LINDISFARNE (793)

V KONTEXTE

TÉMA

Nájazdy Vikingov

PREDTÝM

550 – 750 Vendelské obdobie vo Švédsku je časom narastajúcej prosperity.

737 Stavba systému opevnení Danevirke v Dánsku poukazuje na rastúcu moc kráľa.

POTOM

841 Vikingovia zakladajú stále sídlo v Írsku, základ budúceho mesta Dublinu.

845 Vikinskí nájazdníci postupujú pozdĺž Seiny a vyplienia Paríž.

867 Dánski Vikingovia ovládnu Northumbriu v severovýchodnom Anglicku.

911 Vikingovia zakladajú Normanské vojvodstvo na severe Francúzska.

10. storočie Švédski Vikingovia (Varjagovia, čiže Rusi) získavajú prevahu v Kyjeve a Novgorode.

V pokojný júnový deň roku 793 pristála skupinka mužov na brehu svätého ostrova Lindisfarne v severnom Anglicku a zúrivo zaútočila na tamojší kláštor. Útočníci niektorých mníchov zavraždili, iných odviekli do otroctva, a skôr než sa vyparili, vyrabovali kostolnú klenotnicu. Tento divoký útok bol prvým zaznamenaným nájazdom Vikingov – pohanských námorných bojovníkov z Dánska, Nórska a zo Švédska. Správy o ňom šírili vlny hrôzy a strachu po celej kresťanskej Európe. V priebehu nasledujúcich 200 rokov Vikingovia pustošili a rabovali osady na veľkých častiach kontinentu. Boli to však aj kolonisti a obchodníci so sofistikovanou umeleckou kultúrou a na miestach, ktoré napadli a osídlili, zanechali trvalú stopu.

Nezastaviteľná sila

Do šiestich rokov od nájazdu na Lindisfarne sa hordy Vikingov – alebo „Dánov“, ako ich nazývali v anglosaskom Anglicku – zamerali na bohatstvo iných kresťanských miest v Anglicku, Škótsku, Írsku a vo Francúzsku. Kľúčom k úspechu týchto výprav bola vikinská dlhá loď – štíhle plavidlo s plytkým

dnom, ktoré posádke umožňovalo plaviť sa ďaleko po vodných tokoch a potajomky vystúpiť na breh. Loď mohla viesť až 80 bojovníkov vedených warlordom, ktorého autorita závisela od jeho vojenskej zdatnosti a úspechov pri získavaní koristi pre svojich nasledovníkov.

Neexistoval iba jediný motív, ktorý prinútil Vikingov, aby si trúfli vydať sa cez more. V niektorých častiach Škandinávie mohol mladých ľudí donútiť k pirátskemu spôsobu života populačný rast, v iných možno rastúca sila miestnych vodcov klanov rozduchala mocenské boje, ktoré porazených vytlačili

Drancovanie pohanských mužov ohavne zničilo Boží kostol na Lindisfarne rabovaním a zabíjaním.
Anglosaská kronika

Pozri: Vyplienenie Ríma 68 – 69 ■ Belisar znova dobýja Rím 76 – 77 ■ Korunovácia Karola Veľkého 96 – 97
 ■ Alfréd Veľký vládne vo Wessexe 132 ■ Krištof Kolumbus sa doplaví do Ameriky 142 – 147

do exilu. A nové bohaté obchodné mestá v severnej Európe boli neodolateľným terčom pre spoločenstvo bojovníkov, v ktorom bola veľkou devízou povest o chrabrých skutkoch.

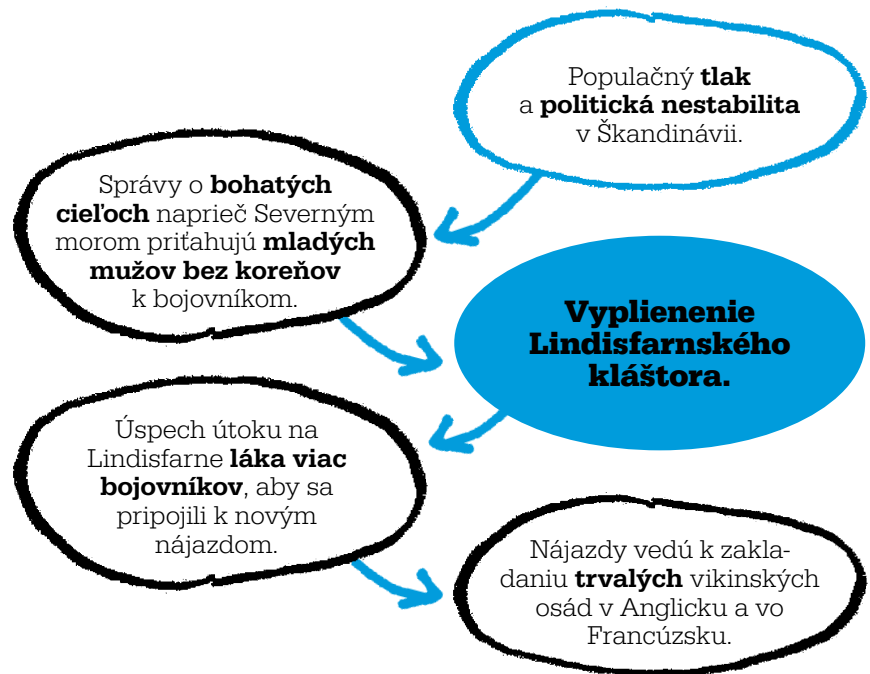
Dobývanie a osídlenie

Keď sa skupiny vikinských nájazdníkov zväčšovali, mnohí muži začali osídľovať napadnuté územia vrátane tých v Británii a vo Francúzsku. Koncom 9. storočia bolo Anglicko rozdelené na niekoľko kráľovstiev, ktoré nekládli žiadny organizovaný odpor proti vikinským vpádom, zatiaľ čo Francúzskom zmietala občianska vojna.

Táto nejednotná opozícia pomohla Vikingom dobyť severné a stredné Anglicko, kde založili kráľovstvo, ktoré trvalo takmer 100 rokov, a okupovať územie v severnom Francúzsku, kde sa z ich potomkov stali po francúzsky hovoriaci Normani. Na východe Vikingovia obchodovali a podnikali nájazdy pozdĺž ruských riek, čo im prinieslo striebro z islamského sveta a kontakt s Byzantskou ríšou.

Vikingovia patrili medzi najzručnejších staviteľov lodí, námorníkov a navigátorov v západnom svete raného stredoveku.

V 11. storočí väčšina škandinávskych kráľovstiev prijala kresťanstvo a prešla od nájazdov a drancovania k organizovanejšiemu osídleniu a dobývaniu. Knut Veľký vytvoril vikinskú „Severskú ríšu“,

ktorá zahŕňala Dánsko, Nórsko a Anglicko. Ríša však neprežila jeho smrť a neúspešný pokus nórskeho kráľa Haralda III. Krutého získať v roku 1066 anglický trón znamenal koniec vikinskej éry. ■

Vikinská expanzia v severnom Atlantiku

Vikingovia využili svoje znalosti vetrov a prúdov na plavbu po moriach a objavovanie nových krajín. Okolo roku 800 kolonizovali Faerské ostrovy a využili ich ako odrazový mostík na preskúmanie severného Atlantiku. V 70. rokoch 9. storočia sa ich lode doplavili na Island, kde osadníci založili kolóniu, ktorá sa rozvíjala politicky nezávisle.

V roku 982 sa Erik Červený, vyhnaný z Islandu za vraždu, vylodil v Grónsku a založil tam novú kolóniu. Nórska sága rozpráva príbeh, ako sa Erikov syn Leif Eriksson

o 18 rokov neskôr odklonil z kurzu na šire more a pristál v oblasti oplývajúcej listnatými lesmi a divým hroznom, ktorú nazval Vinland (Zem vína).

Nasledujúce výpravy do tejto oblasti, ktorá sa nachádza v dnešnom Newfoundlande vo východnej Kanade, viedli k založeniu malej vikinskej kolónie, tá však po útokoch nepriateľských domorodých obyvateľov ostala opustená. Tak či onak, Leif a jeho posádka boli prví Európania, ktorí vstúpili na severoamerickú pôdu.